

УДК 372.882(4/9):371.21

ОСОБЛИВОСТІ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

Розман Ірина Іллівна

м.Мукачеве

Актуальність матеріалу, викладеного в статті, обумовлена тим, що саме через індивідуалізацію викладання зарубіжної літератури та творчої співпраці вчителя і учня відбувається формування нової моделі отримання освіти. Необхідно обґрунтовано спланувати масову та індивідуальну роботу в класі, яка забезпечить ефективність і результативність кінцевого результату.

Індивідуальне увагу до учня починається з диференційованого навчання. Методичні принципи, розглянуті в статті, визначають індивідуальний підхід до обдарованій учневі і спростовують чимало стереотипів у взаєминах учасників навчально-виховного процесу, та й у самих критеріях освіченості.

Ключові слова: освітня проблема, індивідуалізація, етичні цінності, інтелектуальна діяльність, моделювання задач.

Інтеграція освіти України в європейський освітній простір на початку XXI століття, спонукає до концептуального переосмислення професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів. Висуваючи нові вимоги до педагогічних кадрів, держава наголошує на необхідності підвищення якості їх підготовки, що сприятиме конкурентоспроможності на ринку праці. Тому проблема розробки методологічних засад викладання літератури є актуальною. Саме через індивідуалізацію викладання зарубіжної літератури та творчої співпраці вчителя та учня відбувається формування нової моделі отримання освіти. Необхідно обґрунтовано спланувати масову та індивідуальну роботу в класі, яка забезпечить ефективність та результативність кінцевого результату.

Аналіз наукових джерел засвідчив, що проблемі професійної підготовки майбутніх вчителів приділялася значна увага. Питання філософії та педагогічної освіти висвітлено в працях В.П.Андрущенка, О.В.Глузмана, С.У.Гончаренка, І.А.Зязюна, В.Г.Кременя, В.І.Лугового та ін. Професійну підготовку в системі вищої освіти досліджували О.О.Абдулліна, А.М.Алексюк, О.А.Дубасенюк, О.М.Пехота, О.І.Піскунов, О.М.Семенов, В.О.Сластьонін. Ґрунтовний аналіз проблеми формування та розвитку професійної майстерності, творчості вчителя здійснено в дослідженнях Є.С.Барбіної, В.А.Семиченко, С.О.Сисоевої та ін. Іноваційні підходи до підготовки вчителів розглянуто у напрацюваннях І.М.Дичківська, М.Ю.Кірик, І.О.Рудницької, В.В.Химинця та ін.

Метою нашої статті є на підставі аналізу методичної літератури та власного педагогічного досвіду розкрити специфіку індивідуального викладання зарубіжної літератури як важливий чинник для творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку студентської молоді у підготовці майбутнього вчителя до діяльності в умовах переходу до ринкової економіки.

Поняття "індивідуалізація" нині тлумачиться і як право учня на індивідуальну увагу вчителя та різний рівень складності завдань в межах традиційної школи, і ширше – як можливість вільного вибору моделі отримання освіти. Ми розглядаємо ці підходи як два послідовні етапи єдиного процесу. Індивідуальна увага до учня починається з диференційованого навчання. Методичні засади визначають індивідуальний підхід до обдарованого учня та спростовують чимало стереотипів у взаєминах учасників навчально-виховного процесу, та й у самих критеріях освіченості. Сучасні науковці дискутують про певну кризу книжкової культури, з одного боку, і класно-урочної системи, з іншого. Художня література перестає бути основним засобом дозвілля для сучасних дітей і підлітків, що в епоху комп'ютеризації усіх процесів та "кліпізації" уяви мотивація до читання неочевидна, і навички сприйняття художнього тексту формуються довше і важче. Дедалі зрозуміліше також, що урок як форма літературної освіти, якщо не застарів, то принаймні вже виявив деякі істотні свої вади: на ньому вчитель не має часу враховувати особливості стилю навчальної діяльності, тип пам'яті, темп засвоєння матеріалу кожним учнем, на ньому можуть запитати, а можуть – не запитати, і практично не передбачені механізми самоперевірки і самовдосконалення дитини.

Масова освіта є оптимальною далеко не для всіх дітей і підлітків шкільного віку, і прошарок тих, які потребують підвищеної індивідуальної уваги, щороку збільшується. Проте наша дисципліна зазнає і впливу значної кількості внутрішніх, специфічних факторів, що роблять над актуальним проблему індивідуалізації її викладання. У судженнях читачів-початківців відображається їхній життєвий досвід, етичні цінності, стосунки з мистецтвом, особистісна картина світу. У кожного з них свій, особистий шлях до вирішення найголовніших проблем літературного курсу через пріоритетне виконання одного з його завдань: самостійне читання художніх текстів; сприйняття етичного і філософського потенціалу художніх текстів; подолання наївного реалізму і формування сприйняття літератури як мистецтва; розвиток образного мислення і мовлення; розвиток здібностей до літературної творчості [2, с.23].

Через емоційне цілісне сприйняття твору швидко вловлюють його ідею, легко імпровізують із сюжетними ситуаціями, але нудяться необхідністю засвоювати теоретико-літературні категорії, розбір образу на уроці подумки прирівнюють до його руйнації. Інші постійно складають системи з хаосу, залюбки добирають докази до суперечливих суджень, заповнюють таблиці, аналізують текст. Нагальною проблемою є диспропорція техніки читання, розвитку усного та писемного мовлення в учнів класу.

Індивідуальна увага починається з диференційованого підходу. Щоб обґрунтовано спланувати масову й індивідуальну роботу в класі, пропонуємо вчителю зарубіжної літератури скласти таблицю. Оцінивши поточні навчальні результати кожного за всіма показниками в балах і склавши суму у кожному стовпчику, можна визначити місце в літературній освіті класу; проблеми і види роботи, якими можна навантажувати окремих учнів з високими навчальними можливостями; дітей, які потребують додаткової роботи за окремими напрямками; кількість і особовий склад дітей, які потребують постійної індивідуальної уваги або й індивідуального навчання зарубіжної літератури. Повторення експерименту, наприклад, наступної чверті дозволить провести корекцію власної роботи, а всю систему – динамічною, чутливою до поточного навчального процесу [5, с.124].

Система власне індивідуального навчання зарубіжної літератури починається з ідентифікації учнів за певними категоріями та

має конкретні завдання і показники, висуває специфічні вимоги до методичного забезпечення.

Індивідуальне навчання зарубіжної літератури потребує методичного забезпечення: процесу виявлення базового рівня знань і навчальних можливостей учня, упорядкування його індивідуального навчального плану (контрольні роботи на вияв базового рівня, навчальні плани різної інтенсивності; диференційоване перегрупування програмного матеріалу тощо); самостійної роботи учня і співпраці педагога з учнем у режимі індивідуального консультування чи в класі з підвищеною увагою педагога (методичні рекомендації для екстернів та варіативні календарні плани, дидактичний матеріал, завдання для поточної самостійної роботи, тематичні контрольні, тести тощо); процедури атестації (завдання до підсумкового контролю, переліки атестаційних питань, основних вимог, додаткових вимог на високі оцінки) [4].

За індивідуального підходу спростовується чимало стереотипів у взаєминах учасників навчально-виховного процесу, та й у самих критеріях освіченості теж. Наприклад, обрахунок терміну й успішності навчання ведеться не лише за абсолютними показниками (засвоєно-не засвоєно програмний матеріал протягом, скажімо, навчального року, відповідає-не відповідає робота нормам оцінювання для певного класу), а й за відносними (чи виконується індивідуальний навчальний план, чи є особистий прогрес).

Таким чином, присутність на заняттях перестає бути доказом старанності учня і запорукою його позитивних оцінок, а знання предмета, вміння викласти його лекційно і перевірити рецепцію – основними показниками фахової майстерності вчителя. На зміну їм приходять для першого – вміння самостійно працювати з підручником, посібником, конспектом, систематизувати отримані знання та приводити їх до дій, для другого – мистецтво обирати оптимальний режим, складати алгоритм доступної та продуктивної самостійної роботи, подавати просто складне саме для нього на короткочасній консультації, контролювати через систему творчих робіт.

Обдарований учень потребує індивідуального підходу та індивідуального навчального плану. Перш за все, батькам разом із учителем необхідно визначитись у головному: залишити дитину в масовій школі чи перевести на індивідуальну освіту (можливо, лише з нашого предмета?). Але незалежно від цього її опанування зарубіжної літератури має базуватися на кількох принципах: відповідності програми, підвищеної інтенсивності. Обдарований учень має вчити літературний матеріал. Він має працювати з тими текстами, що й інші діти, опановувати ті саме категорії, але постійно відчувати бездонну глибину знань, що стоять за текстами і категоріями, і віддаляють його від досконалості [6, с.45].

Завдання щодо програмного матеріалу не можна зводити до традиційних. Завдання мають бути аналітичного, евристичного, творчого характеру, передбачати самостійну роботу з художнім текстом, словниками, довідково-енциклопедичними виданнями для дітей, долати інерцію сприйняття й автоматизм навичок, який у наших підлітків формується дуже швидко, чи не з першої вправи. Отримані наперед, питання, теми, літературознавчі задачі створюють відповідну серйозну настанову до читання. Бажано, щоб такі завдання виконували письмово (вдома або просто на уроці, якщо дитина відвідує масову школу) і захищали усно, ретельно перевірялися вчителем. Вони можуть складати певну систему, у якій чергуються і постійно ускладнюються кілька типів. Наприклад: добір текстів малих жанрів або фрагментів художнього тексту за певним принципом; запитання і тести на увагу до художніх деталей; узагальнений звіт про окремі особливості героїв кількох прочитаних творів; письмовий переказ епізодів від різних дійових осіб; заповнення аналітичних таблиць, яке вимагає багаторазового уважного читання тексту; порівняння та трансформація реплік, дій героїв, образів та сюжетів у цілому; встановлення інакомовного, пізніше символічного зв'язку між структурними

складовими художнього твору; аналітична рефлексія читацьких емоцій: співчуття, комізму, жаху, жалю тощо та засобів їх формування; розуміння ролей в окремих драматичних чи драматизованих творах; створення власних художніх та публіцистичних текстів: казок, байок, оповідань, п'єс, літературно-критичних статей, текстів екскурсій тощо; підготовка рефератів та доповідей за ними; самостійна розробка завдань за окремими творами і темами (наприклад, тестів чи кросвордів) із зразками їх виконання.

Для визначення рівня знань використовуємо контрольні роботи. Для контрольної роботи пропонуємо багаторівневу побудову, по якій учень поступово піднімається від репродуктивного відтворення через застосування відомих засобів до невідомого оригінального й абсолютно самостійного результату. Учень може зупинитися на будь-якому етапі, але з кожної висоти бачить наступну і стежину до неї. Зазвичай обдаровані діти на таких контрольних працюють доти, доки є час і не нудьгують, і, до речі, не пишуть благодійні варіанти контрольних та творчих робіт для сусідів. Вчителю доведеться відмовитися від сподівання, що його можна пристосувати до себе, до класу, ширше – до шкільної системи. Щоб гармонізувати ситуацію, нам, шановні колеги, доводиться пристосовуватися до нього – завжди непередбаченого і завжди правого, не потурати йому поблажливо, а професійно сходити до цієї обдарованості.

При проходженні педагогічної практики майбутні вчителі опробовують такий варіант індивідуальних завдань дещо підвищеної складності за програмою 5-го і 6-го класів:

1. Що таке прислів'я, приказка, загадка? Дібрати по 2 приклади кожного жанру.
 2. Дібрати із збірок прислів'їв різних народів світу по 10 за темами. Дібрати 10 приказок, у яких згадуються тварини. Назвати казки, де діють такі тварини. Коротко передати їх зміст.
 3. Що таке казка?
 4. Описати зовнішність та типову поведінку в казках фантастичних істот: Змія Горинича, Баби Яги, Коц'я Безсмертного, дідька, мавок, фей, гномів, тролів, ельфів, малюка Брауні, дівчат та джинів. Уява яких народів світу створила кожного з них?
 5. Скласти план переказу казки від дійової особи.
 6. Прочитати по казці з 5-6 збірок казок окремих народів світу. Виписати назву кожної, імена дійових осіб та незнайомі слова – назви предметів побуту, одягу, страв тощо.
 7. Реальні та фантастичні події у циклі казок.
 8. Чим відрізняється літературна (авторська) казка від народної? Скільки казкових істот згадується О.Пушкіним у вступі до поеми «Руслан і Людмила»? У яких творах вони вже зустрічалися вам?
 9. Порівняти сюжети казок.
 10. Знайдіть у драмі-казці два-три монологи, вкажіть, чиї вони, входять до якої дії та сцени, випишіть з кожного перші два рядки.
 11. Складіть рекомендації для акторів – виконавців ролей персонажів Чим відрізняється драма-казка від звичайної авторської казки?
 12. Чим відрізняється драма від епічних та ліричних творів? Оберіть фрагмент фольклорної або авторської казки та складіть на його основі драматичну сценку з авторськими ремарками та репліками дійових осіб.
- Завдання контрольної роботи мають різну складність:
- 1-й рівень: дати визначення, навести приклад;
 - 2-й рівень: з наведених визначень обрати вірне, з наведених прикладів – відповідний;
 - 3-й рівень: аналіз фрагменту художнього тексту із застосуванням літературних категорій.

Для розвитку творчих здібностей та запровадження дослідницького методу, можна запропонувати учням скласти таблицю, використовуючи вже вивчений матеріал.

Таблиця 1

Поняття	Визначення	Приклади					
		Алкей	Байрон	Гайне	Лермонтов	Верлен	Такубоку
Епітет							
Метафора							
Порівняння							
Уособлення							
Ліричний герой							

1. Що таке переспів? Порівняйте вірш Гайне та його переспів Лермонтовим.
2. Чому говорять, що заметіль – головний герой повісті Пушкіна? Як вона вплинула на долю кожного з персонажів? У чому виявилася іронія автора?
3. Як О.Пушкін зображує зміни стану природи і самопочуття героїв у повісті? Випишіть дієслова, що характеризують стан природи та його зміни.
4. Складіть текст до екскурсії.
5. Чим відрізняється повість від оповідання та роману? Для відповіді скористайтеся літературознавчим словником для учнів.
6. Складіть план основних подій роману. Хто такі Дік Сенд і Геркулес?
7. Чи було у вас бажання втрутитися до сюжету роману? у яких епізодах і як саме?
8. Реферат «Романтика подорожей та велич науки у романах Жуля Верна».
9. Скласти план майбутнього власного науково-фантастичного роману або анотацію (коротке представлення героїв та подій) до нього.
10. Прочитайте оповідання А.Чехова.
11. Що таке гумор, сатира, іронія, антитеза? Виписати приклади кожного з цих художніх засобів з прочитаних оповідань Чехова.
12. Скласти гумористичне оповідання.
13. Чому сюжет про Робінзона Крузо можливий лише на острові? Із чого видно, що природа острова розглядається очима цивілізованої людини? Завдання контрольної роботи мають різну складність:
1-й рівень: дати визначення, навести приклад;
2-й рівень: з наведених визначень обрати вірне, з наведених прикладів – відповідний;
3-й рівень: аналіз фрагменту художнього тексту із застосуванням літературних категорій.
Вищенаведене дає нам підстави до таких висновків: читання – процес індивідуальний і навіть, інтимний. Кожен читач по своєму поводить з книгою і на уроці літератури і є носієм різних психотипів. Кожна людина має право на власні літературні уподобання, а можливо – і термін інтелектуальної та емоційної готовності до сприйняття того чи іншого образу, сюжету, твору в цілому. Все це для вчителя літератури є визначальним у підготовці майбутнього вчителя до індивідуального викладання зарубіжної літератури.

Література і джерела

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
2. Зарубіжна література в навчальних закладах: журнал / К.: № 2, 2000. – 54с.
3. Освітні технології: Навч.-метод. посіб. / за ред.О.М.Пехоти. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 188 с.
4. Рудницька І. Проблема самореалізації вчителя: утвердження через інновації // Вища освіта України, 2008. – №2. – С.14-15
5. Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования: От деятельности к личности. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 378 с.
6. Химинець В.В., Кірик М.Ю. Інновації в початковій школі. – Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2008. – 344 с.

Актуальність матеріала, изложеного в статье, обусловлена тем, что именно через индивидуализацию преподавания зарубежной литературы и творческого сотрудничества учителя и ученика происходит формирование новой модели получения образования. Необходимо обоснованно спланировать массовую и индивидуальную работу в классе, которая обеспечит эффективность и результативность конечного результата.

Индивидуальное внимание к ученику начинается с дифференцированного обучения. Методические принципы, рассмотренные в статье, определяют индивидуальный подход к одаренному ученику и опровергают немало стереотипов во взаимоотношениях участников учебно-воспитательного процесса, да и в самих критериях образованности.

Ключевые слова: образовательная проблема, индивидуализация, этические ценности, интеллектуальная деятельность, моделирование задач.

The relevance of the material presented in the article is caused by the fact that because of the individualization of teaching of the foreign literature and creative cooperation of teachers and students a new model of education is formed. It is necessary to reasonably create the team and individual work in the class, which will ensure the efficiency and effectiveness of the final result.

Individual attention should be paid to pupils with differentiated teaching. Methodological bases, discussed in the article, determine the individual approach to the gifted student and refute a lot of stereotypes in mutual relations of participants of the educational process, and in the criteria of education.

Key words: educational problem, individualization, ethical values, intellectual activity, modeling of tasks